

ПРАВО И ЛОГИКА: ДЕДУКТИВЕН КРИТЕРИЙ ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ИСТИННОСТНАТА СТОЙНОСТ НА ДОКАЗАТЕЛСТВАТА В ГРАЖДАНСКИЯ И АДМИНИСТРАТИВНИЯ ПРОЦЕС – I ЧАСТ

Емилиян Паскалев¹, Евгени Латинов²

Резюме: Изследването разглежда възможността за прилагане на дедуктивен логически критерий за определяне на истинността на доказателствата в гражданския и административния процес. В първата част се посочват видовете доказателства и ненуждаещите се от доказване факти, на които *ex lege* е придадена определена истинностна стойност съгласно действащото законодателство в Република България. Разглежда се възможността доказателствата, които не се ползват с такава *ex lege* определена истинностна стойност, да бъдат подложени на проверката и с помощта на формулирания дедуктивен критерий. Аргументира се позицията при приложението му за предпоставки да бъдат използвани факти и доказателства, притежаващи *ex lege* истинностна стойност, което гарантира истинността на изводите. В изследването се прави детайлен преглед на използвания инструментариум на пропозиционалната логика. Във втората част е представена използва-

ната доказателствена процедура – естествената дедукция. Показано е приложението на дедуктивния логически критерий при изследване на истинността на събраните доказателства в конкретен пример от юридическата практика. В края на изложението се разглежда възможността за приложение на метода на естествената дедукция при особен случай на главно доказване в процеса – единствено чрез косвени доказателства и факти, притежаващи *ex lege* истинностна стойност. В заключение се обобщават предимствата и ограниченията на приложението на дедуктивния критерий за истинностна стойност, посочват се нови области на приложение на дедуктивната логика в доказването в гражданския процес и се сочат бъдещи предизвикателства в изследванията.

Ключови думи: граждански процес, дедуктивен критерий, доказване, естествена дедукция, истинностна стойност, право и логика, пропозиционална логика

¹ Адвокат, Адвокатско дружество „Паскалев“, ел. поща: e.paskalev@paskalev-law.com.

² Доктор на философските науки, доцент, катедра „Логика, етика и естетика“, Философски факултет, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“, ел. поща: elatinov@phls.uni-sofia.bg.

*It is astonishing to realize
that very few people are aware
of the true potential of the interaction
of the new logics and law.
There are many reasons for that...
Dov M. Gabbay and John Woods*

Терминологични уточнения

1. В изложението ще използваме изброените понятия в следния смисъл: „**Факт**“ (**Ф**) – *емпиричен факт с доказателствено значение в гражданския процес (ГПр) и административния процес (АПр)*, „**Доказателство**“ (**Д**) – *установен с помощта на доказателствените средства на ГПр емпиричен факт с доказателствено значение*, „**Истинностна стойност**“ (**ИС**) на **Д** в ГПр и АПр – *най-високата степен на съответствие на дадено **Д**, респективно установения с него емпиричен факт, с действителността (степенна, до която действителността би могла, в резултат на емпиричното ѝ изследване, да бъде предмет на човешко познание, без да навлизаме на този етап във философските аспекти на проблема)*, „**Административен процес**“ – *административното правораздаване³, или съдебната фаза на административния процес.*

2. В изложението за краткост, когато реферираме общо към двата процеса – ГПр и АПр, ще използваме само понятието **граждански процес**.

3. В изложението понятията „**изречение**“, „**твърдение**“ и „**съждение**“ ще използваме като синоними.

I. Преценката на Д в ГПр – кратък преглед на съществуваща нормативна уредба и становищата в теорията. Практическа необходимост от критерий за определяне на ИС на Д в ГПр

1. Кратък преглед на нормативната уредба

В основните начала на ГПр законодателят е включил установяването на истината, формулирайки задължение на съда за осигуряване на страните на възможност и съдействие за установяването ѝ – чл. 10 от Гражданския процесуален кодекс (ГПК)⁴.

Преценката от съда на съответствието с действителността на събраните по делото **Д** в уредбата на ГПр у нас, като общо правило, не е предопределена нормативно, а е предоставена на вътрешното убеждение на съда, също съгласно основните начала на ГПр – чл. 12 от ГПК.

³ Лазаров, К., И. Тодоров (2016). *Административен процес*. София: Сиела, 23–24.

⁴ Граждански процесуален кодекс (ГПК), Обн. ДВ, бр. 59 от 20.07.2007 г., в сила от 1.03.2008 г., посл. изм. бр. 11 от 2.02.2023 г.

Последният постулат е приеман като основна демократична ценност на ГПр в периода след т.нар. от част от историческите изследователи „буржоазни“ или „демократични“ революции в Европа и е високо оценяван в теорията, разглеждан е като контрапункт на формализма на средновековния съдебен процес⁵. Разбира се, тази свобода на преценката на Д в съвременния ГПр поражда необходимостта съдът, при постановяването на решението по делото, да използва определени критерии за съответствието на тези Д с действителността, с други думи, за определяне на тяхната ИС.

Уредбата на критериите за преценка на ИС на Д по действащия закон е доста семпла – така, от една страна, освен основното начало на ГПр, уредено в чл. 12 от ГПК, и разпоредбата на чл. 235, ал. 2 от ГПК предоставя *prima facie* пълна свобода на съда по отношение на преценка на Д, респективно Ф, които счита за *установени* от събраните Д. Тук законът очевидно предполага смислова идентичност между *установеност* и *истинност* на тези Д и Ф в ГПр, но не въвежда изрични нормативни изисквания за установяване на *истинността* на Д. Това е причината за една от съществените слабости на доказателствената процедура в ГПр, които ще бъдат разгледани тук. От друга страна, ГПК урежда и съществуването на определени категории Д с различна доказателствена сила и ИС спрямо останалите Д, както и категории Ф, ненуждаещи се от доказване в ГПр, които също ще разгледаме тук.

2. Становища в теорията

В теорията убедително е защитена и практически единодушно приета тезата, че „Свободата на преценка на доказателствата е необвързаност на съда от правни правила, предписващи изводите от доказателствата. Тя не е обаче и възможност на съда да не се съобразява при своите изводи относно фактите с правилата на логическото мислене... Убеждението на съда не може да бъде произволно. То трябва да е обосновано. То е обосновано, когато е плод на верига от логически издържани съждения...“⁶. Още: „Преценката, която съдът извършва на доказателствения материал по делото, макар да се назовава от закона свободна, не означава произвол. Съображенията, които той навежда... трябва да бъдат точни, съгласни и логични...“⁷. Тоест, границите на приложното поле на общото правило за свободата на съда в преценката на Д граничат, съгласно правната теория, с тези на възприетия там критерий за обоснованост на изводите за истинност на Д, а именно – подчинеността им на правилата на логиката.

Особен интерес за това изследване представлява безспорно приетото становище в правната ни доктрина относно нормативното ограничаване на свободата за преценка на някои Д от съда: „В някои случаи законът ограничава свободата за преценка на Д, като задължава съдът да приеме за доказани определени факти, при наличност на определени доказателства... Има Ф, които съдът е длъжен или може да постави в основата на своето решение, без те да бъдат доказани“⁸. Още: „Макар законът да е прокарал принципа на свободната преценка на доказателствата, в няколко случая обаче са установени правила, които изключват преценката“^{9,10}. Тоест, при наличие на събрани Д от определени видове (които ще раз-

⁵ Сталев, Ж. (2000). *Гражданско процесуално право*. София: Сиела, 331.

⁶ Пак там, 332.

⁷ Силяновски, Д. (1948). *Гражданско съдопроизводство*. София, 139–140.

⁸ Сталев, Ж. Цит. съч., 332, 262–265.

⁹ Силяновски, Д. Цит. съч., 126, 141.

¹⁰ Също така Стамболиев, О. (2012). *Доказването в гражданския процес*. София: Сиела, 87–92.

гледаме по-долу), тяхната *ИС в ГПр* е *нормативно установена* и е с *най-висока възможна стойност*, стойност, която законът не поставя под съмнение и която съдът е длъжен да зачита, освен ако по законоустановения ред не се докаже тяхната неистинност –чл. 193 и 194 от ГПК.¹¹

От друга страна, цитираните автори приемат, респ. ГПК урежда, съществуването на няколко категории Ф, които не се нуждаят **въобще** от доказване в ГПр. Тяхната *ИС в ГПр*, също както и тази на описаните в предходния абзац видове Д, е *нормативно установена* и е с *най-висока възможна стойност*, стойност, която съдът е длъжен да зачита.¹²

Тези две специфични категории Д и Ф, които са предмет на специална уредба от действащото законодателство¹³, са:

А: Ф, установени с Д, които ограничават или изключват свободата за преценка на съда относно тяхната истинност:

1. Ф, установени с Д, ползващи се с материална доказателствена сила и обхванати от нея – уредени в чл. 179 от ГПК, в случаите, когато тези Д не са оспорени по законоустановения ред или оспорването им не е доказано,
2. Ф, установени с Д, ползващи се с формална доказателствена сила и обхванати от нея – уредени в чл. 180 от ГПК, в случаите, когато тези Д не са оспорени по законоустановения ред или оспорването им не е доказано.

Б: Ненуждаещи се от доказване Ф – Ф, които съдът е длъжен или може да приеме за истинни:

3. Ф, които съдът приема за безспорни между страните – уредени в чл. 146, ал. 1, т. 4 от ГПК,
4. Ф, които съдът приема за общоизвестни – уредени в чл. 155 от ГПК,
5. Ф, които съдът приема за служебно известни – уредени в чл. 155 от ГПК,
6. Ф, установени с необорими презумпции – уредени в чл. 154, ал. 2 от ГПК,
7. Ф, установени с необорени оборими презумпции – уредени в чл. 154, ал. 2 от ГПК,
8. Ф, установени по силата на фикции – пример: уредените в чл. 47, ал. 5, чл. 50, ал. 2 от ГПК и други,
9. Ф, установени с влязла в сила присъда – уредени в чл. 300 от ГПК.
10. Ф, които съдът може да приеме за доказани – тези, относно които страната е създавала пречки за събиране на допуснати доказателства за тези Ф – уредени в чл. 161 от ГПК.

Практически е общоприето в правната теория, че: „**Фактическите твърдения** в процеса, логически погледнато, са **фактически съждения**... целта на доказването се състои в убеждаването на съдията в истинността на фактите, всъщност, под това трябва да се разбира убеждаване в истинността на фактически съждения, защото само съжденията търпят

¹¹ Сходна уредба има в италианския *Codice civile*, Art. Art. 2697-2720, испанския *Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil*, Art. Art. 317-327, френския *Code civil*, Art. Art. 1317-1332, Art. Art. 1349-1352, немския *Zivilprozessordnung*, Section 165, Section 314, Section 415-418.

¹² Сходна уредба има в италианския *Codice civile*, Art. Art. 2727-2729 и в испанския *Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil*, Art. Art. 328-334, 385, френския *Code civil*, Art. Art. 1349-1352, германския *Zivilprozessordnung*, Section 291-292.

¹³ Идеята за същината и стойността на тази специфика сме заимствали от проф. д-р Силви Чернев, от частни разговори с него, за което безкрайно му благодарим.

преценка истински или неистински, но не и фактите. Едно **съждение** е истинско, когато твърдяното в него съответства на действителността¹⁴.

В това изследване ще приемем, както е общоприето в класическата съвременна дедуктивна логика, която ще бъде разгледана в следващия раздел II, че **ИС** на релевантните **Ф**, разгледани като „**логически съждения**“ (в последния цитат), е или **0** (за неистинни **Ф**, несъответстващи на действителността), или **1** (за истинни **Ф**, съответстващи на действителността).

Тоест, **Ф**, установени с изброените по-горе в б. А, т.1-2 видове **Д**, и ненуждаещи се от доказване **Ф** от видовете, описани в б. Б, т. 3-10, притежават *ex lege* нормативно определена **ИС** в рамките на **ГПр**, равна на **1**.

Горният извод е очевиден и не се нуждае от допълнително илюстриране или доказване за **Ф** от видовете, изброени в б. Б, т. 3-10 по-горе, тъй като, ако приемем, че **Ф**, *ненуждаещи се от доказване*, са с **неопределена ИС**, това би обезсмислило изобщо съществуването на този правен институт, би заложило *a priori* фундаментална несигурност в процеса и би компрометирало изцяло правните изводи, направени на база тези **Ф**, приети без доказване, но с неопределена **ИС**.

Ф, установени с видовете доказателствени средства, изброени в б. А, т. 1 и 2 по-горе, ако не бъдат оспорени или при неуспешно проведена процедура по оспорването на тяхната формална или материална доказателствена сила, също следва да притежават **ИС** в **ГПр**, равна на **1**. В противен случай отново би се обезсмислила изобщо уредбата на двата института (на формална или материална доказателствена сила). Нещо повече – какъв би бил смисълът от съществуването им и приоритетното им място в системата на доказване в процеса, ако при наличие по делото на такова **Д** (от видовете, изброени в б. А, т. 1 и 2 по-горе) за определен **Ф**, всички останали **Д** относно този **Ф** се преценяват с него „на равна нога“. Разсъжденията от предходния абзац за компрометирането на правните изводи, направени на база ненуждаещи се от доказване **Ф**, са *съответно валидни* и за **Ф**, установени с **Д**, притежаващи формална или материална доказателствена сила.

Всички останали **Ф** и **Д** в **ГПр**, които *не се ползват ex lege* с установена **ИС** в **ГПр**, са с **неопределена ИС** (тоест: неясно дали 0 или 1) към момента на събирането им.

3. Практическа необходимост от критерий за определяне на **ИС** на **Д** в **ГПр**

За да осъществи своята същностна функция, доказването в **ГПр** следва да съдържа *гаранции* както за *валидността* на фактическите изводи, така и за *ИС* на събраните **Д**¹⁵. Тъкмо *определянето на ИС* на **Д** в хода на преценката им в **ГПр** е предмет на това изследване.

Следва да отбележим, че нормативната уредба на доказването съдържа слабости от гледна точка на логиката, както по отношение на посочените *гаранции* за валидност на фактическите изводи и тяхната **ИС**, респективно по отношение на *гаранциите* за **ИС** на събраните **Д**. Такава слабост е вече споменатата смислова идентичност в нормативната уредба между *установеност* и *истинностност* на **Ф** и **Д** в **ГПр**, но без нормативно определени изисквания за установяване на тази *истинностност*. Тази слабост очевидно води до неприемлив резултат в **ГПр** – **Ф**, за които са събрани **Д** без нормативно определена **ИС**, да се считат за *установени*, т.е. за *истинни*, без нормативно установена процедура за проверка на тази тяхна **ИС**. Друга слабост представлява липсата в нормативната уредба на доказател-

¹⁴ Силяновски, Д. Цит. съч., 120, 124.

¹⁵ Сталев, Ж. Цит. съч., 257.

ствената процедура в ГПр на конкретни критерии за определяне на ИС на Д (не са налице нито собствени, нито заимствани от други науки). Отделно от посочените две слабости, дори единните становища в теорията, обосноваващи подчинеността на доказателствените изводи в ГПр на правилата на логиката като критерий за тяхната ИС, не конкретизират тези логически правила, не преpraщат към такива и/или към процедура по приложението им в ГПр. Необходимостта от определянето на ИС на Д поставя във фокуса на изследването изработването и дефинирането на *критерий* за такава преценка, както и *процедура* за приложението му в рамките на доказателствената процедура в ГПр.

При наличието на посочените слабости на ГПр от логическа гледна точка преценката на истинността на Д ляга изцяло върху съда на база на създаденото у него според доктрината *сигурно убеждение* за ИС: „Пълно е доказването, което цели да създаде сигурно убеждение на съда в истинността или неистинността на съответното фактическо твърдение“¹⁶. Теорията приема, че формирането на това *сигурно убеждение* се генерира у съда по линия на два алтернативни подхода при доказването в ГПр. Първия от тях ще нарека *логически*: „... то (*доказването* – бел. авт.) цели да убеди субекта на познанието (*съда* – бел. авт.), че определени твърдения съдържат истинност. Ето защо те трябва да са логично обосновани“¹⁷. Втория подход ще нарека *психологически*: „След като съдът преценява по вътрешно убеждение, нормално е да се допусне, че доказващият трябва да повлияе върху него. Кое то ни води към психологията и психологическите подходи при убеждаването“¹⁸.

Същностна слабост на втория подход е тъкмо стремежът за *повлияване* върху съда чрез психологическо въздействие върху него, без нормативно или етично дефинирани граници на степента на това въздействие.

Очевидно, при подобно неограничено *повлияване* може да се стигне до крайности при въздействието с цел „*изкривяване*“ на преценката на съда за истинността на Д в интерес на убеждаващия, а не в интерес на истината. Затова считам, че използването на този подход би могло да доведе до резултати, принципно разминаващи се с постулираното в чл. 10 от ГПК основно начало на ГПр – *установяване на истината*.

В това изследване фокусът ще бъде изцяло върху първия, *логическия* подход за генериране на „*сигурно убеждение*“ у съда за ИС на дадено Д поради стабилитета на логическия му инструментариум, използван при дирене на истината.

В изследването ще бъде аргументирано, че в рамките на доказването в ГПр съществува възможност за преодоляване на посочените слабости на нормативната му уредба по отношение на *гаранциите* за валидност на фактическите изводи и за определянето на ИС на Д (*без необходимост от нормативна промяна*). Безспорно приетата в правната доктрина възможност за използване на правилата на логиката в ГПр за преценка на фактическите изводи на съда ще е основа за формулиране и приложение (*отново в рамките на съществуващата нормативна уредба*), на дедуктивен **логически критерий (ЛК)** за преценка на ИС на Д в ГПр. При приложението му като предпоставки на фактическите изводи ще бъдат използвани Ф и Д от категориите, притежаващи *ex lege* ИС, гарантиращи и ИС на изводите. Ползите от приложението в ГПр на такъв дедуктивен ЛК са очевидни – отстраняват се грешките при преценка на ИС на събраните Д чрез логическата им верификация, и както вече споменахме – повишава се доверието в качеството на правораздаването.

¹⁶ Пак там, 259.

¹⁷ Стамболиев, О. Цит. съч., 176.

¹⁸ Пак там.

II. Съвременната класическа логика

1. Пропозиционалната логика

Логиката се занимава с изследване на рационалните аргументи от гледна точка на тяхната валидност или невалидност. Основен обект за нея е *логическото следване*, разбираемо като отношение между някакви твърдения (едно или повече), наричани *предпоставки*, и някакво твърдение, наричано *заключение*. Отношението на логическо следване е наличие, когато истинността на предпоставките гарантира истинност на заключението, с други думи, когато, ако предпоставките са истинни, заключението не може да не е истинно. *Извод* ще наричаме утвърждаването на някакво заключение въз основа на утвърждаването на някакви предпоставки. Ако заключението следва логически от предпоставките, изводът е *логически валиден*, и съответно изводът не е логически валиден, ако заключението не следва логически от предпоставките. Тъй като, логическото следване гарантира истинност на заключението при истинност на предпоставките, логически валидните изводи гарантират, че заключението ще е истинно, ако предпоставките са истинни, докато логически невалидните изводи не дават такава гаранция – при тях е възможно предпоставките да са истинни, а заключението да не е истинно. От долните два примера първият е логически валиден извод, а вторият не е.

Пример 1:

Предпоставки:	Ако Иван е болен от бронхопневмония, той има температура. Иван няма температура.
Заключение:	Иван не е болен от бронхопневмония.

Пример 2:

Предпоставки:	Ако Иван е болен от бронхопневмония, той има температура. Иван не е болен от бронхопневмония.
Заклучение:	Иван няма температура.

Първият извод е логически валиден, защото, ако двете предпоставки са истинни, няма как заключението да не е истинно. Вторият не е, защото е възможно предпоставките да са истинни, а заключението да е неистинно. Това е така, защото, ако приемем, че предпоставките са истинни, остава възможността Иван да не е болен от бронхопневмония, а температурата му да се дължи на нещо друго.

От първостепенна важност в логиката е принципът, че логическата валидност или невалидност на изводите се определя от тяхната *форма*, а не от съдържанието им (от това, за какво се говори в предпоставките и заключението). Формата на горните два извода ще стане по-ясна, ако заменим простите твърдения, които участват в предпоставките и заключенията им, със символи. Прости са тези твърдения, които не съдържат други твърдения в себе си. В двата извода простите твърдения са едни и същи – това са „Иван е болен от бронхопневмония“ и „Иван има температура“. Нека заменим първото от тях със символа „*A*“, а второто със символа „*B*“. Тогава се вижда ясно, че те имат следната форма:

Ако <i>A</i> , то <i>B</i> .	Ако <i>A</i> , то <i>B</i> .
<u>не-<i>B</i></u>	<u>не-<i>A</i></u>
не- <i>A</i>	не- <i>B</i>

Като заместихме простите изречения в изводите със символи, получихме две *схеми за извод*. Логическата форма на двата извода зависи от думата „не“ и израза „ако..., то...“. Бихме могли да наречем такива думи или изрази „логически“. Логическите думи се срещат във всички области – във всекидневния език, правото, математиката, природните науки, литературата... и т.н. и точно те са това, което определя дали един извод е логически валиден или не посредством определянето на логическата му форма.

По-определено „не“ и „ако..., то...“ спадат към групата на т. нар. „логически съюзи“. Това са такива изрази или думи, които свързват изречения в по-сложни изречения по такъв начин, че това дали по-сложните изречения са истинни или не, зависи по точно определен начин от това дали участващите в тях по-прости изречения са истинни или не. Други логически съюзи са например „и“, „или“, „ако и само ако“, „нито..., нито...“, „но“, „обаче“, „само ако“, „освен ако“ и т.н.

Когато логическата валидност или невалидност на един извод се определя от участващите в него логически съюзи, той попада в полето на *пропозиционалната логика*. Пропозиционалната логика е тази част от **съвременната класическа логика**, която се занимава с логическите съюзи. Цялата съвременна класическа логика (която включва в себе си пропозиционалната) обикновено се нарича *предикатна логика* или *логика от първи ред*. Като първа стъпка засега ще се ограничим върху пропозиционалната логика, като демонстрираме използването на *дедуктивна процедура* (т. нар. *естествена дедукция*), която позволява от вече установените факти да се извеждат факти, които следват логически от тях.

Това, че логическата валидност или невалидност на изводите зависи от логическата им форма, е причината в логиката да се използва формален, символен език. „Думите“ във формалния език на пропозиционалната логика се състоят от три типа символи. 1) Символи, които заместват изречения (обикновено прости). По-горе използвахме „*A*“ и „*B*“ за това. 2) Символи за логическите съюзи. Например „ \neg “ за „не“ и „ \rightarrow “ за „ако..., то...“. 3) Спомагателните символи на скобите, които гарантират еднозначността на изреченията от формалния език.

Да разгледаме следното изречение от естествения език:

Ако пазачът е застрелял крадеца, то ако не е произвел предупредителен изстрел, пазачът е виновен.

Целта ни е да го преведем на езика на пропозиционалната логика, така че да експлицираме логическата му форма. На израза „ако..., то...“ отговаря логическият съюз на **импликацията**, който свързва две изречения α и β в условното изречение „Ако α , то β “. Във формалния език на пропозиционалната логика импликацията се изразява с „ \rightarrow “, т.е. „Ако α , то β “ се представя символно с „ $\alpha \rightarrow \beta$ “. Използвайки логическата нотация, трансформираме изречението в следното полусимволно изречение:

(Пазачът е застрелял крадеца) \rightarrow (Ако не е произвел предупредителен изстрел, пазачът е виновен.)

Нека използваме символа „ Z “ за простото (несъдържащо други изречения) изречение „Пазачът е застрелял крадеца“ и нека представим символно също и другото ако-изречение с „ \neg “:

$Z \rightarrow$ (Пазачът не е произвел предупредителен изстрел \rightarrow Пазачът е виновен)

„Пазачът е виновен“ е просто изречение, което можем да представим символно с „ V “ (от „виновен“):

$Z \rightarrow$ (Пазачът не е произвел предупредителен изстрел $\rightarrow V$)

Оставащото все още несимволизирано изречение съдържа съдържа логическата дума „не“, която отговаря на логическия съюз на **отрицанието** и във формалния език на пропо-

зиционалната логика се представя с „ \neg “. Ако символизираме простото изречение „Пазачът е произвел предупредителен изстрел“ с „ I “, неговото отрицание „Пазачът не е произвел предупредителен изстрел“ ще се представи символно с „ $\neg I$ “. Съответно, като заместим в горния полусимволен израз, получаваме следния напълно символен превод на началното изречение в езика на пропозиционалната логика:

$$Z \rightarrow (\neg I \rightarrow V)$$

2. Синтаксис на пропозиционалната логика

Символиката, която логиката използва, за да представя символно изреченията от естествения език, може да бъде разглеждана като език, който има свой **синтаксис** и **семантика**. Във всеки език синтаксисът се отнася до граматическата правилност на изразите му, а семантиката до техните значения. Както синтаксисът, така и семантиката се изразяват в определени правила. Функцията на синтактичните правила е да разграничи граматически правилните изречения на езика от изразите, които не са такива, и съответно не принадлежат към езика. При въпросното определяне на граматическата правилност се абстрахираме напълно от значението на изреченията, оставяйки тази задача за семантиката. Във всеки език се започва от някакви прости елементи (в естествените езици такива са думите или морфемите), които се свързват въз основа на някакви синтактични правила в изречения. В случая на пропозиционалната логика тези прости елементи самите са изречения – *атомарните изречения* (изречения, които не съдържат в себе си други изречения). В примера по-горе такива бяха „ Z “, което отговаряше на изречението „Пазачът е застрелял крадеца“, „ I “, което отговаряше на „Пазачът е произвел предупредителен изстрел“ и т.н.). Ще наричаме големите латински букви *букви за твърдения*. Тогава символите, от които се състоят изреченията на пропозиционалната логика („думите“ на езика ѝ), ще включват буквите за твърдения, „ \neg “ (символа за отрицание), „ \wedge “ (символа за конюнкция), „ \vee “ (символа за дизюнкция), „ \rightarrow “ (символа за импликация), „ \leftrightarrow “ (символа за еквивалентност) и спомагателните символи на отварящата и затварящата скоба („(“ и „)“). Всеки *правилно образуван израз* (т.е. граматически коректно изречение) на пропозиционалната логика е някаква крайна поредица от тези символи, но не всяка крайна поредица от тях е правилно образуван израз. Задачата на синтактичните правила е да определят кои точно са правилно образуваните изрази. Най-простите правилно образувани изрази са атомарните изречения, които се състоят от една-единствена буква за твърдение. Така че първото синтактично правило е следното:

- i. Всяка буква за твърдение е правилно образуван израз.

След това имаме още пет синтактични правила (за всеки един от петте логически съюза) въз основа на които от вече получени правилно образувани изрази и логическите съюзи могат да бъдат получавани нови, по-сложни правилно образувани изрази:

- ii. Ако α е правилно образуван израз, то $\neg\alpha$ е правилно образуван израз.
- iii. Ако α и β са правилно образувани изрази, то $(\alpha\wedge\beta)$ е правилно образуван израз.
- iv. Ако α и β са правилно образувани изрази, то $(\alpha\vee\beta)$ е правилно образуван израз.
- v. Ако α и β са правилно образувани изрази, то $(\alpha\rightarrow\beta)$ е правилно образуван израз.
- vi. Ако α и β са правилно образувани изрази, то $(\alpha\leftrightarrow\beta)$ е правилно образуван израз.

Нека използваме примера от по-горе, за да видим как синтактичните правила ни позволяват да образуваме всяко възможно граматически правилно изречение на пропозиционалната логика. Символният израз, до който стигнахме при превода на сложното изречение за пазача, беше следният:

$$Z \rightarrow (\neg I \rightarrow V)$$

Това е правилно образуван израз (ПОИ) на пропозиционалната логика поради следното. „ I “ и „ V “ са ПОИ въз основа на i. Следователно въз основа на ii „ $\neg I$ “ също е ПОИ. Но тогава въз основа на v. (правилото за импликацията) „ $(\neg I \rightarrow V)$ “ също е ПОИ. Но тогава въз основа на същото правило целият израз „ $(Z \rightarrow (\neg I \rightarrow V))$ “ също е правилно образуван. Всъщност последният израз се различава от този отгоре по това, че е ограден с още една двойка скоби. Това е така, защото в последната стъпка той беше получен по синтактичното правило iii, от което могат да се образуват само изрази, оградени със скоби. Същото е положението и с правилата за останалите логически съюзи освен отрицанието. Така че, ако един правилно образуван израз не е атомарен или отрицание, той винаги е ограден със скоби. Това е необходимо, защото всеки получен правилно образуван израз може да бъде използван по-нататък с някое от правилата, за да бъде получен още по-сложен правилно образуван израз, в който първият трябва да е ограден със скоби. По конвенция обаче (с цел удобство), когато някакво изречение на пропозиционалната логика не е част от друга, външните заграждащи скоби обикновено не се пишат, но официално са част от изречението.

Накрая има едно последно синтактично правило, което изключва от правилно образуваните изрази поредиците от символи, които не могат да бъдат получени от горните шест правила – те са граматически неправилни и не принадлежат към езика на пропозиционалната логика:

- vii. Правилно образувани изрази са тези и само тези последователности от символи, за които може да бъде показано, че са такива въз основа на синтактичните правила i-vi.

В своята цялост формулираните седем синтактични правила *дефинират* понятието за *правилно образуван израз*, тъй като дават начин, чрез който може винаги ефективно да се определи за произволна поредица от символи дали попада под дефинираното понятие или не. Такива дефиниции се наричат „рекурсивни“, тъй като дефинираното понятие участва в самата дефиниция. Последното не ги прави кръгови, тъй като в тях тръгваме от определено множество от прости елементи и се движим към все по-сложни. По този начин използваме по-прости, вече определени неща, за да определим други – по-сложни.

За по-кратко ще наричаме правилно образуваните изрази „*формули*“ (изразите, които не са правилно образувани, не са формули). Тогава *подформули* на една формула са всички формули (ПОИ), които отговарят на стъпките на прилагане на синтактични правила при образуването на формулата. В примера подформулите на формулата „ $Z \rightarrow (\neg I \rightarrow V)$ “ по нарастваща сложност са: „ Z “, „ I “, „ V “, „ $\neg I$ “, „ $\neg I \rightarrow V$ “, както и самата формула (като граничен случай приемаме, че всяка формула е подформула на самата себе си). Понятието за *подформула* ще бъде използвано в семантиката на пропозиционалната логика. Интуитивно подформулите са частите на една формула, но е важно да се обърне внимание, че това са само тези части, *които самите са формули* (правилно образувани изрази). Например изразът „ $Z \rightarrow (\neg I$ “ е част от горната формула, но не е нейна подформула, защото не е формула (ПОИ). След като имаме дефинирано синтактичното понятие за *правилно образуван израз* (*формула*), преминаваме към семантиката на пропозиционалната логика, която дефинира значението на всяка формула.

3. Семантика на пропозиционалната логика

Докато синтаксисът на един език определя кои са граматически правилните му изречения, семантиката му определя кога тези изречения са истинни и кога не. Символиката на логиката е формален език, което се изразява в това, че се абстрахираме от съдържанието на атомарните изречения. Единственото, което е важно за тях, е, че имат някаква *истинностна стойност*, т.е. че всяко атомарно изречение е истинно или неистинно. Оттам нататък значението на по-сложните изречения се определя, като се определят техните *условия за истинност*, т.е. за всяка формула се определя в кои случаи е истинна и в кои не.

Условията за истинност на всяко граматически правилно образувано изречение (ПОИ) на пропозиционалната логика се определят, като за всяко синтактично правило се формулира съответно семантично правило, което определя по какъв начин истинностната стойност (истинностните стойности са две: И за „истина“ и Н за „неистина“) на получаваната чрез това синтактично правило формула зависи от истинностните стойности на формулите, които правилото свързва в по-сложна формула. Например по отношение на синтактичното правило iii, което се отнася до логическия съюз на конюнкцията, се формулира семантично правило, което определя, че само когато двете свързвани изречения α и β са истинни, полученото изречение $\alpha \wedge \beta$ е истинно, и че във всички останали случаи изречението $\alpha \wedge \beta$ е неистинно. Следват семантичните правила на пропозиционалната логика:

- I. Всяка атомарна формула (ПОИ) има (истинностна) стойност И или Н.
- II. Ако α (някаква произволна формула) има стойност И, $\neg\alpha$ има стойност Н, и ако α има стойност Н, $\neg\alpha$ има стойност И.
- III. Ако α и β (някакви произволни формули) имат стойност И, $(\alpha \wedge \beta)$ има стойност И. Във всички останали случаи $(\alpha \wedge \beta)$ има стойност Н.
- IV. Ако α и β имат стойност Н, $(\alpha \vee \beta)$ има стойност Н. Във всички останали случаи $(\alpha \vee \beta)$ има стойност И.
- V. Ако α има стойност И, а β има стойност Н, $(\alpha \rightarrow \beta)$ има стойност Н. Във всички останали случаи $(\alpha \rightarrow \beta)$ има стойност И.
- VI. Ако α и β имат еднаква истинностна стойност, $(\alpha \leftrightarrow \beta)$ има стойност И. В противен случай $(\alpha \leftrightarrow \beta)$ има стойност Н.

Както казахме, на всяко синтактично правило отговаря семантично, което определя условията за истинност (а оттам и значението) на символа на съответния логически съюз. (Първото правило не се отнася до логически съюз, а до атомарните формули.) Правилата могат да се визуализират със следните таблици:

α	$\neg\alpha$
И	Н
Н	И

α	β	$\alpha \wedge \beta$	$\alpha \vee \beta$	$\alpha \rightarrow \beta$	$\alpha \leftrightarrow \beta$
И	И	И	И	И	И
И	Н	Н	И	Н	Н
Н	И	Н	И	И	Н
Н	Н	Н	Н	И	И

Първата таблица отговаря на семантичното правило II, което се отнася до отрицанието. Първият ред на таблицата отговаря на случая, когато изречението α е истинно (тогава $\neg\alpha$ е неистинно), а вторият ред на таблицата отговаря на случая, когато α е неистинно (тогава $\neg\alpha$ е истинно). Втората таблица се отнася до правила III-VI. Тъй като във всеки от тях участват две формули (α и β), всяка от които би могла да има стойност И или Н, имаме четири случая – и двете да са истинни (първи ред), α да е истинно, а β не (втори ред) и т.н. Под $\alpha\wedge\beta$ има „И“ само на реда, в който α и β имат стойност И (на всички останали редове има „Н“), което съответства на семантичното правило III. Идеята на самото правило е, че „и“-твърденията са истинни само когато и двете, свързани от „и“ твърдения са истинни; иначе са неистинни. По подобен начин таблицата определя условията за истинност на дизюнкцията (\vee), импликацията (\rightarrow) и еквивалентността (\leftrightarrow), така че да отговарят съответно на „или“, „ако ..., то ...“ и „ако и само ако“.

Горните таблици се наричат *таблицы за истинност*. Такава таблица може да бъде направена за всяка една формула (ПОИ). Като пример отдолу е дадена таблицата за истинност на формулата „ $\neg I \rightarrow G$ “.

I	G	$\neg I$	$\neg I \rightarrow G$
И	И	Н	И
И	Н	Н	И
Н	И	И	И
Н	Н	И	Н

Първите две колони на таблицата се отнасят до буквите за твърдения във формулата: „ I “ и „ G “. Тъй като те са две и всяка от тях би могла да има както стойност И, така и стойност Н, имаме четири комбинации между възможните им истинностни стойности, поради което таблицата има четири реда. Първият отговаря на случая, когато и двете букви за твърдения имат стойност И, вторият – на случая, когато I е истинно, а G не и т.н. Останалите колони съдържат всички подформули на формулата (за понятието *подформула* на една формула вж. по-горе). В последната колона е самата формула. За всеки един възможен случай (на който отговаря ред в таблицата) семантичните правила определят истинностната стойност на подформулите въз основа на истинностните стойности в предишните колони. Стойностите в колоната под „ $\neg I$ “ се определят от стойностите в колоната под „ I “ и са точно обратните на тях въз основа на семантичното правило II. Стойностите под „ $\neg I \rightarrow G$ “ се определят от стойностите в колоните на „ $\neg I$ “ и „ G “ въз основа на семантичното правило за импликацията (\rightarrow), т.е. в редовете под „ $\neg I \rightarrow G$ “ има стойност Н само когато на същия ред под „ $\neg I$ “ има стойност И, а под „ G “ има стойност Н (в противен случай има стойност И). Последната колона на таблицата показва каква е истинностната стойност на формулата във всеки възможен случай.

4. Логическо следване и логическа еквивалентност

По-горе посочихме, че това дали едно твърдение (наричано в контекста „заключение“) следва логически от някакви други (наричани „предпоставки“), зависи от логическата им форма. От твърдения с определена форма логически следва или не следва твърдение с определена форма. Когато правим изводи, те се основават на някакви *схеми за извод*, състоящи се от предпоставки и заключение с определена форма. Една схема за извод може да бъде логически валидна или логически невалидна. По-горе дадохме като пример за логически валиден извод (този за Иван, бронхопневмонията и температурата) такъв, който се основава на следната схема за извод:

$$\begin{array}{l} \alpha \rightarrow \beta \\ \neg\beta \\ \hline \neg\alpha \end{array}$$

Тя традиционно се нарича *модус толенс*¹⁹. Как може да сме сигурни, че дадена схема за извод е логически валидна? За да е логически валидна, трябва да е *невъзможно*, когато предпоставките са истинни, заключението да е неистинно, и тъй като таблиците за истинност на предпоставките и заключението в схемата съдържат всички възможности за истинността или неистинността им, бихме могли чрез таблица за истинност да проверим дали е възможно предпоставките да са истинни, а заключението не. За целта ни е нужно да направим таблица за истинност, в която се съдържат предпоставките и заключението. За първата схема за извод тази таблица е следната:

α	β	$\alpha \rightarrow \beta$	$\neg\beta$	$\neg\alpha$
И	И	И	Н	Н
И	Н	Н	И	Н
Н	И	И	Н	И
Н	Н	И	И	И

Най-простите изречения, които се съдържат в схемата, са α и β . Всяко от тях би могло да бъде истинно или неистинно, поради което имаме четири възможности (или и двете са истинни, или α да е истинно, а β не и т.н.), на които отговарят четирите реда в таблицата. Следващите колони съдържат предпоставките и заключението. Техните истинностни стойности зависят от истинностните стойности на α и β . Важното е, че таблицата съдържа *всички възможности* за истинността или неистинността на изреченията в схемата. За да проверим дали е възможно заключението да е неистинно, когато предпоставките са истинни, просто трябва да видим дали има случай (ред), при който $\alpha \rightarrow \beta$ и $\neg\beta$ (предпоставките) и двете са истинни, а $\neg\alpha$ (заключението) е неистинно. Единственият случай, в който и двете предпоставки са истинни, е в последния ред, но в него заключението $\neg\alpha$ е истинно, следователно не е възможно предпоставките да са истинни, а заключението да е неистинно, т.е. схемата за извод е логически валидна. Такава проверка може да бъде направена за всяка схема за извод на пропозиционалната логика. По този начин таблиците за истинност ни

¹⁹ От лат.: „отрицателен начин“.

дават универсален метод за проверка дали произволна схема за извод на пропозиционалната логика е логически валидна, или не.

Освен това дали една схема за извод е логически валидна или не, по подобен начин чрез таблица за истинност може да се проверява систематично дали две твърдения с определена форма са логически еквивалентни, т.е. дали следват логически едно от друго.

III. Дедуктивен ЛК за определяне на ИС на доказателствата в ГПр, които не се ползват с *ex lege* ИС – понятие, приложима процедура:

1. Предмет на доказване и доказателствена процедура в ГПр:

1.1. Предмет на доказване в ГПр, съгласно действащата нормативна уредба са „... спорните факти от значение за решаване на делото и връзките между тях“ – чл. 153 от ГПК.

1.2. Доказателствена процедура (доказване) в ГПр – съгласно единното становище в теорията: „Доказването е съвкупността от процесуални действия на съда и на страните, насочени да се разкрие с помощта на доказателствените средства истината относно фактите, релевантни за спорното право“²⁰.

2. Предпоставки за допустимост и съществуване на ЛК. Нормативна допустимост и доктринерно основание за съществуване на ЛК

Както бе отбелязано в раздел I, ГПК не ограничава съда при преценката на ИС на Д да използва правилата на логиката, нещо повече – доктрината единодушно ги въздига в критерий за обосноваване на преценката на ИС на Д.²¹

В това изследване вече посочихме, че приемаме, че най-подходящи са правилата на класическата съвременна дедуктивна логика, разгледана в раздел II.

В по-старите правни изследвания на пръв поглед необяснимо се застъпва тезата, че: „Доказването в процеса се различава по своята същност от *логическото... доказване*. При последното се касае за „убеждаването в истинността на един закон, меродавен за цял род отделни факти *in abstracto*“, докато при доказването в процеса се касае за убеждаването в това, че „индивидуални факти са станали в действителност“ (*Heusler, Die Grundlagen des Beweisrechts*, в *Arch. Ziv. Praxis*, Bd. 61, стр. 218)²². Отговор на въпроса кое е основанието за това твърдение (*prima facie* противоречащо на цитираната по-горе теза на същия автор, че „Съображенията, които той (съдът – бел. авт.) навежда... трябва да бъдат... логични“, намираме при исторически анализ на цитираното от Силяновски съчинение на *Heusler*, което датира от средата на втората половина на XIX век, а началото на значимото развитие на съвременната дедуктивна логика е поставено в края на XIX век и се развива най-активно през първата половина на XX век.²³ От анализа на използвания цитат от цитираното съчинение на *Heusler* явно личи, че последният автор е имал предвид инструментариума на единствено познатата в този период (средата на втората половина на XIX век)

²⁰ Сталев, Ж. Цит. съч., 257.

²¹ Пак там, 332.

Също: Силяновски, Д. Цит. съч., 139–140; Стамболиев, О. Цит. съч., 176.

²² Силяновски, Д. Цит. съч., 121.

²³ Стефанов, В. (2014). *Въведение в дедуктивната логика* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 88. Освен посочените в цит. съч. също Wittgenstein, L. (1922). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Kegan Paul, Trench and Trübner; Quine, W. V. (1950). *Methods of Logic*. Harvard University Press.

логика – традиционната Аристотелева логика, за чиито ограничени възможности е характерно именно подобно „убеждаване в истинността на един закон, меродавен за цял род отделни факти in abstracto“ и не е в състояние да докаже, че „индивидуални факти са станали в действителност“²⁴.

Именно съвременната дедуктивна логика, в частност – използваната в това изследване пропозиционална логика, дава възможност за *убеждаването в това, че* „индивидуални факти са станали в действителност“, и затова приемаме, че е съвместима със, както и нормативно и теоретично е допустима в рамките на доказателствената процедура в съвременния ГПр, което ще обосновем по-нататък.

3. Пренасяне чрез логически валидни процедури на ИС на Д и Ф – предпоставки на фактическите изводи, към крайния извод за ИС на дадено Д – основни положения:

3.1. В началото на изложението приехме, че ИС на релевантните Ф, разгледани като логически „сждения“, „твърдения“ или „изречения“, е или 0 (за неистинни Ф), или 1 (за истинни Ф). Също така посочихме, че описаните в раздел I, б. А и Б, т. 1-10, групи Д и Ф се ползват с *ex lege* определена ИС, равна на 1, която се определя от нормите на ГПр.

3.2. Предлаганият тук ЛК представлява дедуктивна логическа процедура за проверка на ИС на определено Д в ГПр, която се развива в рамките на доказателствената процедура в ГПр. В нейните нормативни рамки тази дедуктивна логическа процедура не просто е допустима, нещо повече – следването ѝ е условие за обоснованост на доказателствените изводи на съда съгласно единните становища в правната доктрина, които вече цитирахме в р. I по-горе.

3.3. За успешната проверка на ИС на определено Д следва да бъдат събрани подходящи Д за доказателствени Ф²⁵, ненуждаещи се от доказване Ф и връзки между тях, всички притежаващи *ex lege* ИС, които да могат да служат за предпоставки в дедуктивната доказателствена процедура. Приложението на ЛК в рамките на ГПр е твърде сходно като процедура със специфичната форма на косвено доказване на главен Ф в ГПр²⁶, което ще бъде разгледано във втората част от изложението, при примера за приложение на ЛК в практиката. Стратегиите за търсене на Д за доказателствени Ф и ненуждаещи се от доказване доказателствени Ф, както и обосноваването на релеванността им в ГПр с цел приложение на ЛК ще бъдат предмет на отделно изследване.

4. Еднородност на елементите в доказателствените процедури в ГПр и в дедуктивната логика

Такава еднородност е предпоставка за безконфликтното и съответно – законосъобразно приложение и развитие на дедуктивната логическа процедура в рамките на доказателствената процедура в ГПр, необходима за приложение на ЛК за определяне на ИС на Д в ГПр.

4.1. Елементи на доказателствената процедура в ГПр:

– Ф, релевантни за спора – емпирични Ф, за които са събрани Д по делото или са налице ненуждаещи се от доказване Ф. В предходния раздел илюстрирахме, че всеки един от

²⁴ Силяновски, Д. Цит. съч., 121.

²⁵ Сталев, Ж. Цит. съч., 260.

²⁶ Пак там, 260–261, изрично уредено в испанския Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil, Art. 386.

тях би могъл да се експлицира с просто съобщително изречение от естествения език, в какъвто вид ще ни е нужен при приложението на ЛК.

– **Връзките между Ф**, релевантни за спора – разкриват се чрез опитните правила, които следва да бъдат установени и събрани като Д по делото или представляват ненуждаещи се от доказване Ф²⁷. В предходния раздел илюстрирахме, че всяка една връзка между Ф може да се експлицира с помощта на съюзите от естествения език, а *ведно с Ф*, които свързва, би могла да се експлицира със съставно изречение от естествения език, в какъвто вид ще ни е нужна при приложението на ЛК.

4.2. Елементите на пропозиционалната логика, респ., на доказателствената процедура в рамките ѝ, както вече разгледахме в раздел II тук, са логическите съюзи и изреченията (съжденията, твърденията) – прости и съставни.

4.3. С оглед на изложеното можем да направим категоричен извод за наличие на **еднородност** на елементите на доказателствените процедури в ГПр и пропозиционалната логика. Нещо повече – тази еднородност е в степен, достатъчна за аргументацията на вътрешната непротиворечивост и допустимост за използване на едната доказателствена процедура в рамките на другата, респ. валидното пренасяне на ИС на изводите от едната процедура в другата. В предходния раздел на изложението също така илюстрирахме, включително чрез символно представяне, че:

– **Ф**, релевантни за спора в ГПр могат да бъдат изразени с просто съобщително изречение от естествения език в доказателствената процедура в ГПр. От друга страна, изразеният така Ф представлява просто **изречение/твърдение/съждение** в пропозиционалната логика (респ., в доказателствената процедура в рамките ѝ),

– **Връзките между Ф, ведно с Ф, които свързват**, също биха могли да бъдат изразени с помощта на съюзите и *простите изречения от естествения език, със съставно съобщително изречение от естествения език в доказателствената процедура в ГПр*. От друга страна, изразени с помощта на логическите съюзи и логическите изречения/твърдения/съждения, те представляват *съставни твърдения в пропозиционалната логика, представляващи ПОИ, т.е. логически формули*.

5. Същност на ЛК, кратко описание, уточнения:

5.1. Същност на ЛК – ЛК представлява способ за установяване на ИС на Д без *ex lege* определена ИС с помощта на инструментариума на дедуктивната логика, приложен в рамките на доказателствената процедура в ГПр.

5.2. Кратко описание на механизма на приложение на ЛК:

5.2.1. Както отбелязахме, всеки емпиричен **Ф**, който може да бъде събран като **Д в ГПр**, се изразява като **просто логическо твърдение** в пропозиционалната логика. Ако този Ф е събран чрез Д, което не притежава *ex lege* ИС, той е с неопределена ИС - **0** или **1**, т.е. неговата ИС **подлежи на доказване**, като за него по принцип е приложим дедуктивният ЛК за определяне на тази негова ИС.

5.2.2. **Ф и връзките между Ф**, независимо дали са с *ex lege* определена ИС или подлежащи на доказване в ГПр, могат да се изразят символно с помощта на логически **изречения/ твърдения/съждения и логическите съюзи** в пропозиционалната логика.

5.2.3. Релевантните **Ф** в ГПр и **връзките между тях** могат да бъдат изразени символно въз основа на правилата на синтаксиса в пропозиционалната логика, от **простите ло-**

²⁷ Пак там, 262.

гически твърдения за релевантните Φ и логическите съюзи, чрез образуване на съставни твърдения от тях. Спазването на правилата на синтаксиса гарантира, че тези съставни твърдения представляват **ПОИ, т.е. логически формули** в пропозиционалната логика.

5.2.4. Приложението на ЛК за определяне на ИС на Д се състои в доказването чрез правилата на дедуктивната логика, че от **предпоставки** – Д, Φ и връзки между тях от видовете, притежаващи *ex lege* определена ИС, обединени в **ПОИ, т.е. логически формули**, се достига чрез логически валиден **извод** до проверяваното Д. ИС на проверяваното Д се определя от правилата на **семантиката** в пропозиционалната логика.

5.2.5. Спазването на правилата на синтаксиса и семантиката в пропозиционалната логика при фактическите изводи представлява **достатъчно условие за гарантиране на ИС на изследваното Д**.

5.3. Уточнения относно **възможностите за приложение** на ЛК: той е логически доказателствен способ за установяване ИС на събраните Д по делото, но *далеч не е приложим във всички случаи* и към всички Д. Причините за това са най-общо три групи, които ще обобщим детайлно в заключение на втората част на изложението – *ограничените възможности на логическия анализ* въобще, *невъзможност на конкретно лице, прилагащо ЛК, да намери доказателство за изводите* си в рамките на доказателствената процедура и *невъзможността във всеки конкретен случай да бъдат събрани подходящи Д и Φ* , притежаващи *ex lege* определена ИС, които биха послужили за предпоставки в процедурата по приложението на ЛК.

Във втората част ще разгледаме практическите аспекти на приложението на ЛК и ще предложим доказателствен инструментариум, минимизиращ абстракцията на логическата процедура и приближаващ я максимално до тази на човешкото разсъждение.

Библиография

- Лазаров, К., И. Тодоров (2016). *Административен процес*. София: Сиела.
- Сиялиновски, Д. (1948). *Гражданско съдопроизводство*. София.
- Сталев, Ж. (2000). *Гражданско процесуално право*. София: Сиела.
- Стамболиев, О. (2012). *Доказването в гражданския процес*. София: Сиела.
- Стефанов, В. (2014). *Въведение в дедуктивната логика*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Quine, W. V. (1950). *Methods of Logic*. Harvard University Press.
- Wittgenstein, L. (1922). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Kegan Paul, Trench and Trübner.

LAW AND LOGIC: A DEDUCTIVE CRITERION FOR DETERMINATION OF TRUTH VALUE OF EVIDENCE IN CIVIL AND ADMINISTRATIVE PROCEDURES – PART I

Emilian Paskalev²⁸, Evgeni Latinov²⁹

Abstract: The study examines the possibility of applying a deductive logical criterion for determination of the truth value of evidence in civil and administrative procedures. Part I points out types of evidence and facts with *ex lege definite truth value* according to current legislation in Bulgaria. It reviews the opportunity evidence without such *ex lege definite truth value* to be subjected to verification using the proposed deductive criterion. It is also argued that in the criterion's application as premises evidence and facts with *ex lege definite truth value* should be involved in order to guarantee the truth value of the conclusions. The study provides a detailed review of the propositional logic apparatus involved. Part II reviews the deductive

method applied – the method of natural deduction. The application of the deductive criterion in determining the truth value of evidence in an example from legal practice is also shown. At the end the method of natural deduction is applied to a particular kind of proof – based only on circumstantial evidence with *ex lege definite truth value*. The study concludes with summary of the advantages and limitations of the application of the deductive criterion, some new areas of application of deductive logic in civil procedure are reviewed and some open research issues are pointed.

Keywords: law and logic, proof, truth value, deductive criterion, civil procedure, propositional logic, natural deduction

²⁸ Attorney at law, Managing partner in “Paskalev” law company, e-mail: e.paskalev@paskalev-law.com.

²⁹ Dr. Habil., Associate professor, department of Logic, Ethics and Aesthetics, Faculty of Philosophy, Sofia university “St. Kliment Ohridski”, e-mail: elatinov@phls.uni-sofia.bg.